

SPIRU HARET – FONDATORUL UNUI ÎNVĂȚĂMÂNT MODERN, DE NIVEL EUROPEAN

Gabriela ISTRATE

Résumé:

L'enseignement roumain contemporain fonctionne encore sous l'obsession et sous la fascination de Spiru Haret – ministre et homme politique, mathématicien et astronome, fondateur et visionnaire, administrateur et manager inspiré.

Quand on analyse la personnalité et l'oeuvre de Spiru Haret, il faut nous rapporter à son époque, un véritable temps des débuts, de l'édification des bases du système éducationnel roumain. Il était naturel que, sur le fondement insuffisant organisé, le grand ministre construise tant théorique que pratique un enseignement moderne. Depuis là, l'école roumaine a acquis un statut différent, le cadre législatif créé par lui en conférant à l'enseignement un fondement théorique, structuré et organisatorique de dimensions européennes. Le temps lui a prouvé la qualité intrinsèque, fait qui plaide pour le génie de son fondateur. Depuis là jusqu'au présent, l'éducation roumaine a évolué sur les fondements de Spiru Haret. Ministre de vocation, politicien atypique, sa figure reste immortelle. Il est absurde de chercher aujourd'hui un nouveau Spiru Haret projeté après l'illustre modèle, dans la personnalité de chaque nouveau ministre.

Même si l'essor du mythe nous comble, les hypostases de sa personnalité convergent dans une figure exceptionnelle: le fondateur de l'école roumaine moderne, conçue avec une sagesse logique, visionnaire, comme système cohérent, très bien organisée. Il ne craignait de battre les chemins de campagne, de correspondre avec le plus humble maître, de lutter pour ses idées, en fait d'édifier peu à peu le système. Politicien actif, le ministre Haret, à une provenance modeste, d'origine armène, mais plus roumain que beaucoup, a compris la priorité du moment – les intérêts de l'école et à travers ça, de la nation. Dans la littérature de spécialité a été caractérisé avec les appréciations les plus élogieuses, devenues en temps des syntagmes spécifiques à Spiru Haret: le vrai apôtre de l'école roumaine; le grand réformateur, le grand maître, le plus authentique lecteur de l'école roumaine; l'organisateur de l'enseignement national; le type parfait du pédagogue pratique; le grand créateur de formes écolières; le maître du peuple; l'apôtre infatigable de la démocratie; le grand ministre; le père du peuple; l'âme la plus pure; le titan.

Învățământul românesc contemporan funcționează încă sub obsesia și fascinația lui Spiru Haret - ministru și om politic, matematician și astronom, fondator și vizionar, administrator și manager inspirat.

Când analizăm personalitatea și opera lui Spiru Haret, se cuvine să ne raportăm la epoca lui măreață de cumpănă dintre veacuri - un veritabil timp al începuturilor, al edificării din temelii, a sistemului educațional românesc. Era firesc ca pe un fundament

insuficient organizat, marele ministru să construiască atât teoretic, cât și practic, un învățământ cu deschidere peste timp. De la el încoace școala românească a căpătat un statut aparte, cadrul legislativ creat de el conferindu-i un fundament teoretic, structurat și organizatoric de dimensiuni europene. Timpul i-a probat calitatea intrinsecă, fapt care pledează pentru geniul fondatorului lui. De atunci și până acum, realitatea educației românești a evoluat pe temeuri haretiene. Ministru de vocație, politician atipic, figura lui rămâne nepieritoare. Este absurd să căutăm astăzi un nou Spiru Haret configurat după ilustrul model, în personalitatea fiecărui nou ministru.

Chiar dacă elanul mitizării ne copleșește, ipostazele personalității sale converg într-o figură de excepție: întemeietorul școlii românești moderne, concepute cu o minte logică, vizionară, ca sistem coerent, organizat impecabil. Nu se sfiia să bată drumurile desfundate de țară, să corespundă cu cel mai umil învățător să se lupte pentru ideile lui, în esență, să-și edifice pas cu pas sistemul. Politician activ, ministru Haret, cu extracție modestă, armean de origine, dar mai român decât mulți care-și făceau din românism un standard demagogic, a înțeles prioritatea momentului-interesele școlii și prin aceasta, ale națiunii. În literatura de specialitate a fost caracterizat cu cele mai elogioase aprecieri, devenite de-a lungul timpului sintagme specifice lui Spiru Haret: *apostolul adevărat al școlii românești; marele reformator; marele învățător; cel mai autentic cititor al școlii românești; organizatorul învățământului național; tipul desăvârșit al pedagogului practic; marele creator de forme școlare; educatorul poporului; apostolul neobosit al democrației; marele ministru; părintele popor; omul de ispravă; sufletul cel mai curat; titanul.*

Spiru C. Haret și reforma școlii românești

La baza reformei au stat *Legea învățământului secundar și superior (1898)* și *Legea învățământului profesional (1899)*¹ - legi promovate de Spiru Haret, care au adus schimbări calitative și novatoare: înființarea liceului trifurcat-clasic, modern și realist; prelungirea învățământului secundar de la 7 la 8 ani; introducerea în universități a orelor de seminar, laborator, proiecte și lucrări practice, în clinici, integrarea cercetării științifice în activitatea cadrelor didactice universitare; înființarea seminarelor pedagogice, chemate să pregătească învățătorii; organizarea școlilor de agricultură și meserii, chemate să pregătească personalul calificat pentru agricultură, industrie și servicii².

Profesor și inspector general al școlilor și în mai multe rânduri, Ministru instrucțiunii și cultelor (1897-1899, 1901-1904, 1907-1908, 1908-1909, 1909-1910)³ Spiru Haret a organizat școala românească de la învățământul primar la învățământul superior. Fapt important, a introdus învățământul primar obligatoriu la sat și la oraș și tot el a pus bazele învățământului profesional. În mod evident, a fost un ministru charismatic, cel mai bun pe care l-am avut noi, românii, care vrem să schimbăm repede totul și, pe la jumătatea drumului, obosim și abandonăm proiectele sau se supăra alții și dau afară pe reformatorii zeloși.

Haret a văzut școala îngemănată cu destinul poporului, izvorâtă din necesitățile reale ale vieții, și ca un sistem fabricat din simple considerații teoretice, abstracte. *Noi-*

¹ Constantin Dinu, *Spiru Haret*, Ed. Didactică și pedagogică, Buc., 1970, p. 59.

² Eugen Orghidan, *Spiru C. Haret, reformator al învățământului românesc*, Ed. Media Publishing, Buc, 1994, p.104.

³ Emil Băldescu, *Spiru Haret*, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc, 1972, p.336.

*precizează el - căutăm să apropiem școala de popor, să fie iubită și respectată, să fie centrul de unde să pornească curente bune și sănătoase pentru înălțarea neamului*⁴.

În viziunea sa, școala trebuia să iradieze un suflu permanent de energii creatoare stimulând potențialul națiunii, valorificându-le într-o afirmare și împlinirea destinului colectiv. Plasată în centrul vieții sociale, veritabilă inimă a întregii comunități, școala haretiană a fost nu doar instituția transmițătoare de informații, ci a fost concepută ca unul dintre pilonii fundamentali ai națiunii.

Pentru Haret, luminătorul țărănimii care în vremea sa reprezenta 75% din populația țării era *învățătorul*, personaj menit, alături de preot, să educe poporul, să ridice nivelul de cultură. Pentru acest scop înălțător la începutul modernizării României, obligativitatea învățământului primar devenea un imperativ categoric Kantian. Dar un învățământ primar ramificat în întreaga țară cerea nu numai sute de școli, ci și mii de învățători, cât mai bine pregătiți, cu vocație de *apostoli* ai neamului. Se vor forma în Școlile normale, care alături de câteva mari colegii, cele 2 Universități de la Iași și București și Academia Română, reprezentau în perioada haretiană principalele instituții de cultură ale României. Școlile Normale aveau localuri improvizate, colective de profesori iluștrii, școli de aplicații și terenuri de practică.

Preocuparea sa pentru aceste școli, înzestrarea lor cu mijloace adecvate reprezintă unul dintre elementele fundamentale ale reformei prin care s-a edificat cel mai coerent, disciplinat și perfectibil sistem de învățământ adaptat specificului nostru național și realității sociale, la început de secol XX.

Atenția deosebită acordată învățământului primar, într-o vreme în care analfabetismul era plaga socială a unei României afectate încă de la începuturile consolidării sale instituționale avea ca efect imediat, desigur, sporirea numărului știutorilor de carte. Dar în perspectiva generoasă a viitorului, efectul a fost formarea unor generații de români conștienți de rosturile lor în ansamblul societății, atașați trecutului și pământului nu doar din sentimente ancestrale, instinctuale, ci din cunoașterea istoriei, a raporturilor cu alte popoare și țări. Unul din efectele cele mai vizibile ale reformelor haretiene a fost faptul că între soldații români care au luptat în Primul Război Mondial pentru realizarea Marii Uniri numărul știutorilor de carte era destul de mare⁵. Astfel se explică, între altele, cum de erau cerute, cu insistență ziarele de către soldații aflați în tranșee: *Neamul românesc*, al lui Iorga, *România*, la care scria Mihail Sadoveanu, se distribuiau zilnic în prima linie⁶.

Fără a ne teme de exagerări, pe bună dreptate putem susține că școlile haretiene, cu dascălii lor au format și întărit conștiința neamului, au potențat identitatea națională.

Și să nu uităm că în rândurile subofițerilor și ofițerilor comandanți se aflau mulți slujitori ai școlii, aflați și ei alături de elevii de odinioară. Același lucru s-a întâmplat și în cel de-al doilea Război Mondial, când în greul campaniilor din Est sau Vest s-au aflat și dascălii împreună cu cei formați până nu demult în școlile satelor, mai ales.

*Ca și soldatul care moare ca să asigure o victorie pe care el nu o va vedea și de al cărui triumf nu se va bucura-mărturisese Haret, tot așa și noi trebuie să ne devotăm pentru a pregăti o stare de lucruri din care noi nu vom vedea decât începutul, dar care nu se va desăvârși decât cu încetul pentru urmașii noștri*⁷. Izvorâte din această concepție,

⁴ *Operele lui Spiru C. Haret*, Buc., Cartea Românească, vol. II, Oficiale, 1901-1904, p. 346

⁵ Emil Băldescu, *op. cit.*, p. 207.

⁶ *Ibidem*, p. 212.

⁷ *Operele lui Spiru Haret*, Buc., Cartea Românească, vol. VI, Parlamentare, 1907-1911, p. 85

reforme sale și-au vădit trănicia atât în planul ideatic al definirii de concepte educaționale, cât și în cel concret al instituțiilor și efectelor imediate sau ale acumulării de noi și noi experiențe înnoitoare.

Dintre ideile promovate de Spiru Haret, prin Legea din 1898, cea mai inovatoare se referă la necesitatea instruirii practice, asigurarea caracterului aplicat al învățământului. Într-un Raport din 1903, Spiru Haret afirma următoarele: *Ne silim să înlăturăm din învățământ tot ce nu avea viață decât prin puterea tradițiunii, fără a răspunde însă vreunei realități oarecare: fie o necesitate socială actuală, fie îndestularea unei necesități sufletești*⁸. Principiul relaționării învățământului cu realitățile socio-economice și culturale ale țării a avut destui adversari printre oamenii politici ai vremii. Conservatorul Nicolae Filipescu considera că nu trebuie să se renunțe la studiul disciplinelor clasice (latină, greacă), căci *folosul studiului antichității este tocmai că te răpește grijilor actualității spre a te transporta într-o civilizație de mult încheiată*⁹.

Totuși, reforma propusă de Spiru Haret reușește să se impună, iar gimnaziul și liceul sunt organizate în 3 școli: reală, clasică și modernă¹⁰, latina și greaca fiind obligatorii doar în cadrul secției clasice.

O latură importantă a reformei propuse de Spiru Haret este reprezentată de elaborarea unor planuri de învățământ în care obiectele de studiu erau mai bine repartizate pe ani, asigurându-se și o corelare mai eficientă a diferitelor discipline. Totodată, noile planuri de învățământ sunt însoțite și de programe analitice detaliate în care nu lipsesc îndrumările metodice¹¹.

Remarcând diferențele față de vechile programe, Spiru Haret aprecia că *ele nu se mulțumesc a fixa numai materiile pe clase, dar impune și aplicarea unor metode mai raționale*¹². Metodele de predare eficientă recomandate de ministrul Haret aveau în vedere utilizarea aplicațiilor, experiențelor și demonstrațiilor și renunțarea la *caracterul abstract și pur teoretic*¹³. Profesorilor li se cere să nu mai facă apel la memoria elevilor, decât în contextul în care *învățământul nu-i poate ține locul*¹⁴. În acest sens, baccalaureatul a fost înlocuit cu un simplu examen de absolvire, în care se reduce rolul memoriei și se urmărește preponderent impactul educației asupra dezvoltării gândirii elevului¹⁵.

În amplul demers de reformă, Spiru Haret a atras și implicat oameni competenți și receptivi la nou. Biroul său de lucru se muta adesea în școlile din satele și cătunele țării, unde mergea nu în vizite protocolare sau pentru anchete sterile. Răspândirea ideilor novatoare ale reformei a fost posibilă prin inițierea și sprijinirea apariției unor reviste cu specific didactic și informativ. Astfel, problemele de teorie și practică școlară au putut fi cunoscute și însușite de întreg corpul didactic.

Așa sunt: *Școala Poporului (1890), Revista Pedagogică din România (1891), Anuarul Universității din București (1892), Viața (1893), Vatra (1894), Gazeta matematică*

---

⁸ Spiru C. Haret, *Raport adresat M.S.Regelui asupra activității Ministerului instrucțiunii publice și al cultelor*, Buc., Carol Gobl, 1903, p. 104.

⁹ *Discursurile politice ale lui Nicolae Filipescu*, vol. II, 1901-1907, publicate de Nicolae Pandelea, Ed. Minerva, Buc., 1915, p. 136.

¹⁰ *Monitorul Oficial*, nr. 283 din 24 martie 1898, p. 9986.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Operle lui Spiru C. Haret*, vol. II, p. 333.

¹³ *Ibidem*, p. 160-161.

¹⁴ *Ibidem*, p. 289.

¹⁵ *Idem*.

(1895), *Albina* (1897), *Foaia pedagogică* (1897), *Școala Viitoare* (1898), *Semănătorul* (1901), *Buletinul casei Școalelor* (1903), *Revista generală a învățământului* (1905), *Tribuna învățătorului* (1906), *Răvașul poporului* (1907), *Vreme Nouă* (1910) și altele¹⁶. Printre animatorii acestor publicații sunt de remarcat personalități ca: George Coșbuc, Al. Vlahuță, Simion Mehedinți, E. Pangrati, Gh. Țițeica, G. Ibrăileanu, C. Parhon, M. Sadoveanu, O. Onicescu, D. Pompei, P. Poni, P. Bujor, ș.a.

Adept al solidarității profesionale, Spiru Haret a inițiat congresele pedagogice și a militat pentru construirea asociațiilor de breaslă. Cu felul său de a fi a redat demnitatea dascălului într-o lume în care profesorul era bănuțat a fi instigator. *După concepția unora, domnilor, spunea Spiru Haret la 4 decembrie 1903 în Cameră, ar trebui ca ministrul Instrucțiunii să fie un Dalai Lama de care să nu se poată apropia nimeni dintre dascăli, să nu-i poată vedea fața. Concepția mea, domnilor, e alta: eu cred că ministrul, oricare ministru, este dator să fie în cea mai aproape atingere cu toți cei pe care este chemat să-i administreze. Să le dea îndemnuri, să le dea sfaturi; să le dea învățăminte, să-i certe atunci când greșesc*¹⁷. Iată, concepția managerială haretiană sintetizată într-o formulă democratică, a consultării și schimbului de idei. Spiru Haret ajunsese la concluzia că de particularitățile stilului de muncă ale conducătorului depinde buna funcționare a organizației, însuși productivitatea ei. Bună sau rea, conducerea își pune amprenta asupra întregii activități a unei instituții școlare, ca și asupra produselor ei. Consideră că directorii de școală sunt cei care sfințesc locul motivând dascălii, stimulându-i pe elevi, dezvoltând zestrea materială a școlii, mobilizând familia și comunitatea.

Atunci când conducătorul renunță la atitudinea dominatoare, autoritară stabilind un veritabil parteneriat cu profesorul, și chiar cu elevii, relația șef-subaltern se transformă într-o relație mentor-protejat, mult mai eficientă și mai profitabilă.

Din experiența sa, Spiru Haret ajunsese la concluzia că liderul care comandă și controlează nu poate avea un real succes în munca de echipă. Era nevoie de lideri inspirați, care să conducă din prima linie, influențându-și subordonații sa-l urmeze din convingere. Un lider bun trebuie să-și respecte oamenii, să le acorde încredere și să-i stimuleze în carieră.

Grija manifestată de Haret pentru învățători, institutori și profesori s-a răsfânt, firește, și asupra directorilor de școală. Cine poate să fie director de școală secundară? Era una dintre problemele de învățământ cărora le-a căutat rezolvarea. Remarcând însemnătatea pe care proiectele de lege din 1898 și 1899 au acordat-o directorilor, Haret apreciază calitățile pe care aceștia trebuie să le îndeplinească: *Directorul va trebui să fie un om cu multă autoritate, cu cunoștințe întinse, cu multă experiență în ale școlii, cu mult tact în purtarea sa față de profesori, de părinți și de copii, și în același timp de mare energie*¹⁸.

Reținem o sugestivă caracterizare a directorului de școală, ce își păstrează și astăzi întreaga valoare: pregătire teoretică, experiență practică, tact pedagogic, hotărâre și putere de muncă. Absența uneia dintre aceste calități diminuează din adevărata valoare a liderului. Importanța teoretică a acestei concepții este demonstrată de realitatea educațională contemporană, care relevă că succesul demersului managerial și calitatea procesului instructiv-educativ în ansamblu, depind indiscutabil de competența conducătorului.

¹⁶ Emil Bâldescu, *op. cit.*, p. 315-318.

¹⁷ *Operele lui Spiru C. Haret*, vol. IV, Parlamentare, 1895-1899, p. 296.

¹⁸ *Ibidem*, vol. VIII, Polemice și politice, 1887-1900, p. 46

Spiru Haret a contribuit la înființarea de instituții extrașcolare: biblioteci populare, cercuri culturale, cursuri pentru adulți concepute cu scopul de a asigura educația permanentă a adulților, perfecționarea lor culturală, profesională și civică.

Fondează publicații de specialitate: Revista generală a învățământului, Liga Deșteptarea, revista Albina și Societatea Steaua, prin intermediul cărora și-a promovat ideile și strategiile pedagogiei moderne. Spiru Haret a înființat Biblioteca Pedagogică - chemată să pună la îndemâna cadrelor didactice și a tinerilor studioși operele marilor clasici ai pedagogiei: Comenius, Pestalozzi sau Herbart. În timp, instituția s-a dezvoltat, devenind o prestigioasă sursă de informare-documentară profesională, culturală și științifică.

Un accent deosebit a pus Spiru Haret pe latura educativă a procesului de învățământ, fiind convins că scopul școlii *nu este numai instrucțiunea, ci și educațiunea tinerimii și această a doua parte este mai importantă și mai greu de realizat decât cea dintâi*¹⁹. În 1907, în recomandările privind elaborarea programelor școlare, Haret susține că orice programă trebuie să aibă în vedere educația, *iar nu numai instrucțiunea tinerimii*²⁰, căci cea mai importantă datorie a școlii *este de a forma buni cetățeni, iar toată îngrijirea celor însărcinați cu educația trebuie să tindă într-acolo*²¹.

Dragostea sa pentru profesorii pe care i-a înțeles și i-a sprijinit, scrisorile adresate învățătorilor au deșteptat conștiința dascălilor care au înțeles că rolul esențial al școlii nu este să dea elevului un volum imens de informații, ci să-i formeze spiritul.

La Spiru Haret descoperim foarte pregnant spiritul școlii active. Școală activă în sensul pedagogic al cuvântului este acea școală creatoare care face apel la memoria școlarului numai când raționamentul nu-i poate ține locul. *Scopul examenului de absolvire nu este de a dovedi gradul cunoștințelor candidatului, ci de a dovedi influența studiilor asupra formei cugetării*²².

Între multe măsuri preconizate de Haret pentru consolidarea unui trainic sistem educațional național, de la localuri de școală până la programe de învățământ, de la cantine școlare, internate și ajutoare pentru copiii săraci, până la manuale accesibile tuturor. O atenție deosebită a fost acordată învățătorului, educatorului. A fost stabilit un temeinic proces de pregătire a viitoarelor cadre, nu numai ca buni cunoscători ai disciplinelor didactice, dar și ca viitori frunțași, modele, oameni gospodari ai satelor sau orașelor în care își duceau apostolatul. Tradiția haretiană conferea respect, autoritate și prestigiu oamenilor școlii. Atribute, din păcate, greu păstrate atât în anii interbelici, cât și mai apoi, până în zilele de acum. Nu din cauză că educatorii ar fi abdicat de la îndatoririle lor, și-ar fi trădat statutului sau menirea. Dar pentru că politicianul a căutat permanent să deturneze școala de la rosturile ei fundamentale, transformând-o într-o arenă de dispute politicianiste, pepinieră de cadre pentru aplicarea unor felurite experimente politice.

---

¹⁹ *Ibidem*, vol. II, Oficiale, 1901-1904, p.167-168.

²⁰ *Ibidem*, vol. II, Parlamentare, 1907-1911, p. 65.

²¹ *Idem*.

²² *Ibidem*, vol. II, Oficiale, 1901-1904, p. 343.